

SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 10/2019, ss. 69–80
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2019.10(6)
www.sej.pwsplock.pl

Artur Hrehorowicz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

EXACTIS

JAKO METODA NAUCZANIA ETYKI

EXACTIS

AS A METHOD OF TEACHING ETHICS

Abstrakt

Przedmiotem niniejszego artykułu jest nowatorska koncepcja exactisu, sformułowana przez Eryka Kowalczyka. Przedstawiono i omówiono w nim tę koncepcję, a następnie wykazano, że można ją praktycznie wykorzystać jako aktywną metodę nauczania na zajęciach z etyki filozoficznej. Zaproponowany w końcowej części artykułu scenariusz lekcji można uznać za przykład efektywnego narzędzia dydaktycznego.

Słowa kluczowe

exactis, etyka filozoficzna, Eryk Kowalczyk

Abstract

The subject of the research is an innovative concept of exactis formulated by Eryk Kowalczyk. It introduces a scope of the concept and a possibility of its practical applying as an activity-oriented teaching method during the lessons of philosophical ethics. The final part of the article presents a proposed scenario of the lesson which could be considered as an example of an effective educational tool.

Key words

exactis, philosophical ethics, Eryk Kowalczyk

Czym jest *exactis*?

Genezy powstania koncepcji *exactisu* należy doszukiwać się w pojęciu *exlibrisu* [Chwalewnik, 1955]. To ono stało się inspiracją dla Eryka Kowalczyka, teologa i filozofa¹ – w wypracowaniu wspomnianej koncepcji. Wyjaśnijmy, że *exlibris* to zwrot pochodzący z języka łacińskiego, *ex* – „z” oraz *libris* – „księgozbioru (książek)”, a więc w bezpośrednim tłumaczeniu znaczy on tyle, co „z księgozbioru”. *Exlibris* w najprostszym ujęciu służy do oznaczania egzemplarzy książek. Dokonując analizy znaczenia powyższego terminu Kowalczyk doszedł do wniosku, że ciekawym przedsięwzięciem byłoby wprowadzenie do codziennego życia analogicznego takiego pojęcia, które – w odróżnieniu od *exlibrisu* – określałoby charakterystyczny sposób oznaczania nie książek, a dokumentów osobistych m.in.: świadectw szkolnych, dyplomów, świadectw pracy itd. W tym celu korzysta on z języka łacińskiego, by wpiery określić etymologię pojęcia *exactisu*. Według niego słowo *actis* to „dokumentów”, a więc pełne wyrażenie *exactis* oznacza tyle, co „z dokumentów” [Kowalczyk, 2018, s. 145]. Zarysowała się zatem koncepcja *exactisu* łącząca „ex” oraz „actis”, jaką należałoby odczytywać za Kowalczykiem jako: „znak własnościowy danego egzemplarza dokumentów” [Kowalczyk, 2018, s. 145].

W jego przekonaniu znak ten może być ozdobny, z imieniem i nazwiskiem właściciela dokumentu, także z jego stopniami, tytułami, godnościami. Analogicznie do herbów księży biskupów opatrzonych znaczącym cytatem, maksymą czy mottem [Kowalczyk, s. 145]. Kowalczyk w artykule „Koncepcja *exactisu*” nie daje jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o stały wzór *exactisu* tj. konkretnych elementów stanowiących o sztywnym i zamkniętym modelu, kanonie. Wątpliwości rozwiewa w wywiadzie „Czym jest *exactis*?”, w którym precyzuje ideę *exactisu* jako nieograniczającej się do sztywnego kanonu wymaganych elementów, lecz otwartej, nieszablonowej koncepcji. Zdaniem Kowalczyka istotą *exactisu* powinno być przede wszystkim to, żeby zawierał on imię i nazwisko jego właściciela. Ponadto od strony formalnej powinien być albo w formie pieczęci, albo wydrukowany [Hrehorowicz, 2018, s. 6].

Znaczenie *exactisu*

Koncepcja *exactisu* staje się lepiej zrozumiała, jeśli zwróci się uwagę na jej znaczenie. Według Kowalczyka pełne znaczenie *exactisu* powinno zawierać się w dwóch połączonych ze sobą aspektach tworzących jedną całość [Hrehorowicz, 2018, s. 6]. Są to: aspekt zewnętrzny i wewnętrzny. Ten zewnętrzny ma formę materialną. Może zostać odebrany przez nasze zmysły, a następnie zapamiętany. Natomiast aspekt wewnętrzny ma wymiar duchowy, stanowi więc źródło lub motywację do utworzenia

¹ Eryk Kowalczyk (ur. 1986 r.) ukończył studia magisterskie z teologii na Wydziale Teologii oraz z filozofii na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

aspektu zewnętrznego. Jest on zatem osobisty. Może wręcz stanowić próbę wyrażenia w nim swoich cech osobowości, światopoglądu, hierarchii wartości, wiary czy też osobistych doświadczeń życiowych. Innymi słowy *exactis* ma jedno znaczenie dosłowne i wiele znaczeń ukrytych. Aspekt zewnętrzny odsyła nas do ich poznania. Skupienie się wyłącznie na aspekcie zewnętrznym jest w opinii Kowalczyka niewystarczające do ujęcia jego znaczenia. Dlatego należy także zwrócić uwagę na jego aspekt wewnętrzny. Dopiero takie podejście daje nam zrozumienie jego pełnego znaczenia.

Autor koncepcji wychodzi z założenia, że ludzie nie będą zamieszczali w swoim *exactisie* trywialnych haseł – zważywszy, że zostanie umieszczony w ważnych, osobistych dokumentach – lecz poprzez przyjęte motto czy maksymę zapragną wyrazić w nim część siebie samego, swojego prywatnego życia. Czegoś takiego, z czym się mocno identyfikują, co może mieć dla nich także wartość etyczną np. wyznawaną religię. Dlatego nasze poznanie i analiza aspektu zewnętrznego czyjegoś *exactisu* powinno nas odsyłać do poznania jego aspektu wewnętrznego, czyli w tym przypadku do cech osoby jego autora. Przedstawmy tę kwestię na obrazowym przykładzie *exactisu* autorstwa Kowalczyka.

Rysunek 1. *Exactis, Exlibris*

Źródło: Hrehorowicz (2018), s. 8.

Ten wykonany, w kształcie koła *exactis* zawiera imię, nazwisko, stopień podporucznika wojska oraz tytuł zawodowego magistra licencjonowanego właściciela. Świadczy to o jego związku ze służbą wojskową oraz o tym, iż posiada wyższe wykształcenie. Te zaś informacje mogą sugerować określone cechy osobowości kwalifikacje zawodowe, wiedzę i zainteresowania właściciela. Dalej, zamieszczony w *exactisie* symbol nieskończoności oznacza prawdopodobnie przekonanie Kowalczyka o wiecznym życiu, a tym samym metafizyczno-religijne nastawienie do życia. Warty dostrzeżenia elementem *exactisu* jest „Modlitwa Jezusowa” opisana w Nowym Testamencie. Autor najwidoczniej znając zarówno kontekst wydarzeń biblijnych, w którym została wypowiedziana formuła tej modlitwy, jak również jej sens i znaczenie, odnajduje w jej słowach drogowskazy, jakimi kieruje się w życiu. Wskazuje ona bowiem pewien program życia. Innym nie mniej istotnym elementem tego *exactisu* jest adres strony domowej jego posiadacza, co pozwala na stwierdzenie o otwartości autora, ale też umiejętności posługiwania się współczesną technologią informacyjną.

***Exactis* a nauczanie etyki**

Eryk Kowalczyk zwraca uwagę na wykorzystanie *exactisu*, który podobne jak i *exlibris* może stać się jedną z dziedzin grafiki artystycznej. Jej tworzeniem mogliby się zajmować np. graficy, rytownicy oraz typografowie, a zbieranie *exactisów* mogłoby się stać jedną z dziedzin kolekcjonerstwa.

Moim zdaniem Kowalczyk nie dostrzega jeszcze innej istotnej możliwości twórczego i praktycznego wykorzystania *exactisu*, którą osobiście dostrzegam w jej nowym wkładzie dla zasobu aktywnych metod nauczania szkolnego. Uważam, że projektowanie *exactisu* można byłoby wykorzystać jako jedną z metod wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie przyswajania uczniów z nowym materiałem i utrwaleniem ich wiedzy. Według wskazań programów nauczania z etyki uczeń powinien przyswoić sobie określone teorie, poznać ich treść, przesłanki i konsekwencje. Przyswojenie nie oznacza samego wyuczenia się ich i zdobycia wiedzy erudycyjnej, a wykorzystania zdobytej wiedzy w taki sposób, aby stała się wartościowym wkładem do wychowania czy samokształcenia.

W celu zrealizowania przyjętych przez siebie celów edukacyjnych nauczyciel prowadzący lekcję mógłby w ramach formy aktywizacji uczniów zaproponować im zaprojektowanie *exactisu* (oczywiście po wcześniejszym wyjaśnieniu sensu tej idei). Jeżeli jednostka lekcyjna w swym celu ogólnym dotyczy przykładowo przybliżenia uczniom założeń i charakteru etyki Immanuela Kanta, ze szczególnym uwzględnieniem jego poglądów lub teorii dotyczącej dobra i zła, to przyjęty sposób pracy nauczyciela z uczniami metodą projektowania *exactisu* umożliwi uczniom opanowanie wiedzy oraz umiejętności posługiwania się nią w praktyce. Uczniowie bowiem do zaprojektowania *exactisu* powinni wykorzystać wyłożone treści w czasie lekcji oraz

informacje zdobyte np. z przeczytanego przez siebie fragmentu tekstu źródłowego. Zwracając przy tym uwagę na charakterystyczne dla tej etyki słownictwo i pojęcia, takie jak np. imperatyw kategoryczny. Dzięki tej metodzie uczeń czyta i przy pomocy nauczyciela analizuje tekst źródłowy. Następnie usiłuje go zrozumieć poprzez zwrócenie uwagi na występujące w nim pojęcia, które stara się objaśnić podając przykłady ich praktycznego wykorzystania. W moim przekonaniu wartość tej aktywnej metody nauczania polega nie tylko na możliwości zrealizowania celów operacyjnych, lecz także na rozwijaniu w uczniach innych kompetencji kluczowych – szczególnie ich umiejętności manualnych, wyobraźni czy przestrzennego myślenia, ponieważ tego wymaga wykonanie *exactisu*.

Warto zasygnalizować jeszcze jedną kwestię. Zaprojektowanie *exactisu* może być wykorzystane jako metoda aktywizacji uczniów w czasie lekcji pomagająca w przyswojeniu treści danego tematu i opanowania związanego z nim nabytych umiejętności. Jednakowoż w mojej opinii przygotowanie *exactisu* sprawdziłoby się również w formie szerszej zakrojonego projektu edukacyjnego. Głównie zadanie takiego projektu dotyczyłoby zaprojektowaniu własnego *exactisu*, który nawiązywałby do poznanych terminów, wartości, zagadnień i problemów etyki filozoficznej, z jakimi uczeń się identyfikuje. Wówczas taka praca nie polegałaby już tylko na zapamiętaniu określonych informacji, ale przede wszystkim na poznaniu samego siebie i odkryciu własnych wartości. Nabiera ona zatem charakteru zindywidualizowanego. Aby bowiem wykonać taki projekt uczeń powinien wpięrow przyswoić sobie część dorobku etyki, poznać jej głównych reprezentantów, ich biografie, twórczość i kontekst historyczny. Zaś przy pomocy nauczyciela przeanalizować i zrozumieć ich myśl. Wówczas spotkania ucznia z nauczycielem na zajęciach z etyki stałyby się przestrzenią, w której stawia się pytania, dyskutuje się nad interesującymi, a przede wszystkim ważnymi ze społecznego i ogólnoludzkiego punktu widzenia problemami. W rezultacie uczeń będzie mógł wybrać interesujące go pojęcia, twierdzenia, wartości czy sylwetkę danego myśliciela, do jakich odnosiłby się wykonany przez siebie *exactis*, a kolejno miałby możliwość w formie pisemnej bądź ustnej (w zależności od wcześniejszej przyjętej wytycznej nauczyciela) wyjaśnić swój wybór. Przygotowanie merytorycznej argumentacji zmotywowałoby ucznia nie tylko do wykazania się wiedzą na temat wybranego zagadnienia, ale i skłoniłoby do refleksji nad ich związkiem z jego życiem. Taka praca ma więc charakter zarówno teoretyczny, jak i praktyczny (egzystencjalny) [por. Dylak, 2000; Niemierko, 1991].

Scenariusz lekcji etyki

Temat lekcji: Podstawy etyki Immanuela Kanta.

Poziom edukacyjny: szkoła ponadgimnazjalna.

Czas trwania: 90 min.

Cel ogólny: zapoznanie uczniów z podstawowymi pojęciami i problematyką etyki I. Kanta.

Cele szczegółowe:

- wiadomości:
 - uczeń zna podstawowe terminy związane z etyką Kanta, takie jak: imperatyw kategoryczny i zasada samo celowości;
 - uczeń wie, co Kant określa mianem dobra i moralności;
 - uczeń dostrzega w swoim zachowaniu i innych ludzi analogię do koncepcji moralności Kanta;
 - uczeń rozpoznaje i ocenia z perspektywy etycznej postępowanie bohaterów przykładowych sytuacji społecznych;

- umiejętności:
 - uczeń posługuje się w dyskusji elementarnymi pojęciami związanymi z etyką Kanta,
 - uczeń wyjaśnia regułę imperatywu kategorycznego Kanta,
 - uczeń formułuje zasadę samo celowości Kanta,
 - uczeń określa, czym jest według Kanta dobro i moralność;
 - uczeń przedstawia istotę działania moralnego według Kanta,
 - uczeń tłumaczy, kiedy i dlaczego zdaniem Kanta moralność nie byłaby możliwa;
 - uczeń podaje przykłady postępowania moralnego i niemoralnego w różnych formach i przejawach w sferze życia społecznego,
 - uczeń analizuje i interpretuje treść tekstu filozoficznego,
 - uczeń rozwija umiejętność logicznego argumentowania i komunikowania się,
 - uczeń ocenia własne postępowanie moralne przez pryzmat etyki Kanta,

- postawy:
 - uczeń podejmuje krytyczny namysł nad koncepcją moralności Kanta i nad wyborem jej pozytywnych aspektów, które można by zastosować we współczesnym świecie;
 - uczeń z zaangażowaniem uczestniczy w kulturalnym dyskutowaniu i wyraża własne zdanie z użyciem logicznej i etycznie poprawnej argumentacji, dba o kulturę i poprawność języka podczas budowania wypowiedzi ustnej;
 - uczeń słucha aktywnie wypowiedzi koleżanek i kolegów,
 - uczeń szanuje odmienne poglądy wyrażane przez kolegów i koleżanki [por. DzU nr 253, poz. 1520].

Formy i metody pracy: wykład, analiza tekstu filozoficznego [Kant, 2001, s. 48, 49, 50, 60, 61, 80, 81] indywidualna wypowiedz w formie pisemnej, rysowanie *exactisu*, dyskusja.

Środki dydaktyczne: tablica i kreda, tekst źródłowy, zeszyt ucznia, kartki papieru w formacie A4, ołówek i kredki.

Przebieg zajęć:

Faza wprowadzająca:

1. Czynności organizacyjne: nauczyciel sprawdza listę obecności, podaje temat lekcji i wyjaśnia jej planowane cele.
2. Nauczyciel krótko omawia koncepcję *exactisu*, informuje o jej wykorzystaniu jako aktywnej metody pracy na zajęciach.

Czas: 8 min.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel na kartach papieru rozdaje uczniom teksty źródłowe dotyczące etyki Kanta (załącznik nr 1). Po rozdaniu tekstu zwraca się do uczniów z prośbą o skoncentrowanie się na słuchaniu tekstu, które za chwilę przeczyta na głos. Uczniowie słuchają. Po wysłuchaniu nauczyciela uczniowie otrzymują od niego polecenie samodzielnego przeczytania danego tekstu. W tym samym czasie nauczyciel zapisuje na tablicy pytania:

- O czym mówi tekst?
- Jakie pojęcia wprowadził Kant i co one oznaczają?
- Co to znaczy być moralnym według Kanta?
- Co to znaczy, że ktoś jest niemoralny?
- Jakie przykłady działań moralnych i niemoralnych opisuje Kant?

Po zapoznaniu się przez uczniów z tekstem nauczyciel zadaje pytanie, czy jest coś niezrozumiałe w tekście oraz udziela odpowiedzi na ewentualne pytania. Następnie prosi uczniów o zastanowienie się i udzielenie odpowiedzi na zapisane na tablicy pytania szczegółowe odnoszące się do niniejszego tekstu. Uczniowie mają udzielić odpowiedzi w formie pisemnej w swoim zeszycie. Celem tego ćwiczenia jest przede wszystkim doskonalenie umiejętności analizy tekstu źródłowego ze względu na zawarty w nim przekaz etyczny poprzez aktywne przemyślenie przez uczniów pytań, jakie

zostały zapisane na tablicy. Nauczyciel podchodzi do każdego ucznia i monitoruje jego pracę. W ten sposób ustala z uczniem autentyczny przekaz tekstu.

Czas trwania: 15 min.

Następnym etapem tego ćwiczenia jest przedstawienie na forum klasy przez każdego z uczniów swoich przemyśleń. Ustosunkowując się do usłyszanych wypowiedzi uczniów, nauczyciel stara się je w usystematyzować i podsumować.

Czas trwania: 10 min.

1. Uczniowie dostają za zadanie, aby na podstawie dotychczasowej analizy i zdobytej wiedzy zaprojektować na kartce papieru przykładowy *exactis* etyki Kanta, w którym nawiążą do poznanych powyżej pojęć. Ćwiczenie z umiejętności obrazowania swoich wypowiedzi w ramach podsumowania i utrwalenia wiedzy dotyczącej problematyki poruszanej na zajęciach.

Czas trwania: 7 minut.

Następnie uczniowie na forum klasy prezentują i charakteryzują wykonane przez siebie *exactis* (nauczyciel może zebrać wszystkie te prace, a następnie w wolnym czasie po lekcji umieścić je na tablicy – na gazetce szkolnej, co jednocześnie przybliży w pewnym stopniu pozostałym uczniom ze szkoły ideę samego *exactisu*, jak i w pewnej części pojęcia charakterystyczne dla etyki Kanta).

Czas trwania: 5 min.

2. W kolejnym punkcie lekcji przechodzimy do analizy postępowania bohaterów ukazanego w problemowej sytuacji w sferze życia społecznego. Uczniowie powinni przygotować sobie długopis i zeszyt do zapisywania swoich spostrzeżeń. Nauczyciel rozdaje każdemu uczniowi kartę zawierającą dwie przykładowe sytuacje problemowe. Uczniowie mają za zadanie ocenić zachowanie każdego z bohaterów historii, czy było ono jego zdaniem właściwe oraz wskazać możliwe rozwiązanie tej sytuacji w oparciu o etykę Kanta. Innymi słowy, co powinni zrobić poszczególni bohaterowie, aby ich działanie uznać za moralne. Uczniowie wypowiadają się ustanie na forum klasy, możliwa jest nawiązanie się dyskusji. Celem ćwiczenia jest sprawdzenie umiejętności zastosowanie wiedzy (jaką nabyli uczniowie na podstawie analizy tekstu źródłowego) w sytuacjach problemowych społecznie. Tym, co chcemy uzyskać w toku dyskusji jest wyraźne wskazanie na to, że niektóre sytuacje życiowe są złożone i trudne w jednoznacznej ocenie. Niemniej

zawsze należy się do niej jakoś ustosunkować w sposób etyczny. Ćwiczenie to ma także celu pogłębienie u uczniów umiejętności logicznego argumentowania i uzasadniania swojego przekonania.

Przykłady takich sytuacji do rozważenia:

1. Jan idąc mostem nad rzeką dostrzega dorosłego mężczyznę, który stoi na jego krawędzi i szykuje się do skoku. Najpewniej chce popełnić samobójstwo. Początkowo Jan nie chce się wtrącać, ponieważ uważa, że jest to autonomiczna decyzja tego przecież dorosłego człowieka. Jednak po chwili zmienia zdanie. Podchodzi do tego nieznanego mężczyzny. Pyta – „Dlaczego chcesz to zrobić?” W odpowiedzi słyszy od niego: „Moje życie straciło swój sens. Od długiego czasu tylko cierpię. Nie chcę już dłużej żyć. Skaczę”.
2. Marek od pewnego czasu znajduje się w biedzie. Pożycza więc pieniądze od kolegi. Marek wie dobrze, że nie będzie mógł ich oddać. Zdaje sobie także sprawę, że nikt inny mu nie udzieli pożyczki, jeśli pożyczając nie przyrzeknie, iż w oznaczonym czasie ją zwróci. Zastanawia się w sumieniu, czy postępuje moralnie.

Czas trwania: 15 min.

3. Dyskusja dotycząca oceny koncepcji moralności Kanta. Nauczyciel prowadzi dyskusję z uczniami zaczynając od sformułowania na głos pytań najbardziej ogólnych. Rozpoczyna – jak wam się wydaje:
 - Czy wszyscy ludzie w taki sam sposób jak Kant powinni rozumieć moralność? Dlaczego?
 - Kto jest z was moralny?
 - Czy wasze rozumienie dobra jest takie samo jak te Kanta? Jakie są różnice?

Uczniowie przygotowują swoją wypowiedź w formie ustnej. W zależności od zaawansowania dyskusji i otwartości uczniów do powyższej kwestii nauczyciel może zadać więcej pytań, w tym tych szczegółowych odnoszących się do usłyszanych wypowiedzi uczniów. Ćwiczenie to przede wszystkim na celu odkrycie przez uczniów Kantowskiej idei moralności i niemoralności w aspekcie własnego życia. Pomaga zarówno w uczeniu się wyrażania swoich poglądów i ich argumentacji na forum klasy, jak również umiejętności krytycznego spojrzenia na poglądy Kanta. Za jego pomocą uczniowie nabierają pewności, że mogą się swobodnie wypowiedzieć oraz mają możliwość wysłuchania i skonfrontowania swoich wypowiedzi ze zdaniem koleżanek i kolegów.

Czas trwania: ok. 15 minut.

4. W ramach podsumowania zajęć, nauczyciel prosi uczniów, by w formie pisemnej – w kilku zdaniach – wyrazili swoją opinię, co im się wydaje najistot-

niejsze w etyce Kanta oraz, czy warto to praktykować w codziennym życiu? Po napisaniu wybrani przez nauczyciela uczniowie przedstawiają swoją pracę.

Czas trwania: ok. 10 minut.

5. Nauczyciel kończy zajęcia wstawiając do dziennika uczniom oceny uzyskane za swoją aktywność, wykonane ćwiczenia oraz udział w dyskusji.

Zakończenie

Za sprawą wszechobecnego Internetu i chronicznego braku czasu nieustannie zapisujemy, fotografujemy, nagrywamy wszystko, co w naszym przekonaniu jest warte uwiecznienia. Zdaje się, że przestaliśmy już odróżniać ciekawe momenty czy interesujące obiekty od tych zupełnie bezwartościowych. Podobnie jak zapis pracy, jaki w moim przekonaniu staje się coraz ważniejszy od tego, co się rzeczywiście robi. Tak, jakbyśmy wątpili w istnienie czegoś, dopóki tego nie zapiszemy. *Exactis* to obraz – materialny, namacalny. To obraz, w jakim uchwycono część duszy autora – jego wartości, emocji czy przemyśleń. Obcowanie z *exactisem* jest odtworzeniem czegoś na nowo. Niniejsza praca proponuje spojrzeć na *exactis* jako alternatywną metodę uczenia się m.in. etyki czy filozofii, dzięki której uczniowie będą mogli nie tylko odtworzyć pierwotny zamysł autora *exactisu*, ale również podzielić się własnymi przemyśleniami na jego temat. Uważam, że warto rozbudzić, a potem pielęgnować w młodych ludziach ich wyobraźnię oraz myślenie nie dające się ująć z jeden schemat.

Załącznik 1

„Przedstawienie obiektywnej zasady, o ile ona wolę zmusza, nazywa się nakazem (rozumu), a formuła nakazu zwie się *imperatywem*. Wszystkie imperatywy wyrażają *powinność* i wskazują przez to na stosunek obiektywnego prawa rozumu do woli, której co do jej subiektywnej własności prawo to nie określa z koniecznością (wskazują na przymus). Mówią one, że byłoby dobrze coś uczynić lub czegoś zaniechać, ale mówią to woli, która nie zawsze dlatego coś czyni, że przedstawia się jej, iż dobrze jest tak postąpić. Praktycznie *dobrze* jest zaś to, co skłania wolę za pomocą przedstawień rozumu, a więc nie z subiektywnych przyczyn, lecz obiektywnie, tj. na mocy zasad mających ważność dla każdej rozumnej istoty jako takiej” [Kant, s. 48–49].

„Wszelkie imperatywy nakazują albo hipotetycznie, albo kategorycznie. W pierwszym wypadku przedstawiają praktyczną konieczność możliwego czynu jako środka prowadzącego do czegoś innego, czego chcemy (albo przynajmniej możemy chcieć). Kategorycznym byłby imperatyw, który przedstawiałby czyn jako sam w sobie, bez względu na inny cel, jako obiektywnie konieczny” [Kant, s. 50]. „Kategoryczny imperatyw jest więc tylko jeden i brzmi następująco: postępuj tylko według

takiej maksymy, dzięki której możesz zarazem chcieć, żeby stała się powszechnym prawem” [Kant, s. 60]. „Albowiem istoty rozumne podlegają wszystkie prawu [mówiącemu], że żadna z nich nie powinna nigdy traktować ani sama siebie, ani nikogo innego tylko jako środek, lecz zawsze zarazem jako cel sam w sobie. Z tego zaś wynika systematyczne powiązanie istot rozumnych przez wspólne obiektywne prawa, tj. państwo, które – ponieważ prawa te dotyczą właśnie stosunku tych istot do siebie jako celów i środków do celu – może się nazywać państwem celów (co naturalnie jest tylko ideałem)” [Kant, s. 80].

„Istota rozumna musi uważać się zawsze za prawodawcę w państwie celów możliwym dzięki wolności woli, bez względu na to, czy jest jego członkiem, czy zwierzchnikiem. Miejsce zwierzchnika może jednak zająć nie przez samą maksymę swej woli, lecz dopiero wtedy, gdy jest istotą zupełnie niezależną, bez potrzeb i bez ograniczania swej władzy dostosowanej do swej woli” [Kant, s. 80].

„Moralność polega więc na odnoszeniu się wszelkiego czynu do prawodawstwa, dzięki czemu jedynie jest możliwe państwo celów. Prawodawstwo to musi jednakże móc znajdować się w każdej istocie rozumnej i wypływać z jej woli, której zasadą jest przeto: nie wykonywać żadnego czynu według innej maksymy, jak tylko takiej, z którą się zgadza to, że ona jest powszechnym prawem, a więc tylko w ten sposób, żeby wola dzięki swej maksymie mogła zarazem uważać sama siebie za powszechnie prawodawczą. Jeżeli maksymy jako powszechnie prawodawcze już z natury swej nie zgadzają się koniecznie z tą obiektywną zasadą istot rozumnych, to konieczność czynu według owej zasady nazywa się praktycznym przymusem, tj. obowiązkiem [Kant, s. 80–81]. „Chcę teraz wymienić niektóre obowiązki według zwykłego ich podziału na obowiązki względem siebie i względem drugich, na obowiązki zupełne i niezupełne” [Kant, s. 61].

„Moralność jest warunkiem, od którego jedynie zależy to, że istota rozumna może być celem samym dla siebie, ponieważ tylko dzięki niej można być prawodawczym członkiem w państwie celów. A więc jedynie moralność i ludzkość, o ile jest zdolna do moralności, są tym, co posiada godność. Zręczność i pilność w pracy mają cenę rynkową; dowcip, żywa wyobraźnia i humor cenę uczuciową; zaś wierność w przyrzeczeniach, życzliwość [wynikająca] z zasad (nie z instynktu), mają wartość wewnętrzną” [Kant, s. 82].

Bibliografia:

- Chwalewnik E. 1955. *Exlibrisy Polskie XVI i XVII wieku*. Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum,
- Dylak S. 2000. *Wprowadzenie do konstruowania szkolnych programów nauczania*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN.
- Hrehorowicz A. 2018. *Czym jest exactis? Rozmowa z twórcą exactisu Porucznikiem Erykiem Kowalczykiem*. Olsztyn: Wydawnictwo Eryk Kowalczyk.
- Kant I. 2001. *Uzasadnienie metafizyki moralności*. Kęty: Wydawnictwo ANTYK.
- Kowalczyk E. 2018. *Koncepcja exactisu*. W: *Globalizacja a wolność w XX i XXI wieku*, J.J. Mrozek (red.), Warszawa: Wydawnictwo Towarzystwo Naukowe Wschodoznawców.
- Niemierko B. 1991. *Cele kształcenia, w: Sztuka nauczania – czynności nauczyciela*, K. Kruszewski (red.). Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, DzU Nr 253, poz. 1520.